

Discussietekst

Immigratie en natiestaat

Het natiestaat-denken is blijkbaar na twee eeuwen in Europa nog steeds in volle zwang. Toen de Sovjet-Unie en het oostblok uit elkaar vielen, verschenen als natuurlijk weer de oude natiestaten. Slowakije splitste zich ook al gauw af uit Tsjecho-Slowakije. Waar een overheersende natie zich tegen dit proces verzette, ontstonden burgeroorlogen zoals in het voormalige Joegoslavië. In België bestaat de beweging voor een onafhankelijk Vlaanderen nog steeds en de verkiezingsuitslagen van 2009 bewijzen dat deze beweging verre van uitgebloeid is.

Dat Europa de bakermat is van het natiestaat-denken heeft waarschijnlijk te maken met de Verlichting; dit denken is trouwens chronologisch ook kort na de Verlichting ontstaan. Door de Verlichting kreeg de godsdienst als bindend principe een zware slag toegediend, en het nationalisme moest daarom het nieuwe vervangende element worden. En dit kwam niet uit de lucht vallen, en was evenmin kunstmatig geconstrueerd. Het was eigenlijk de cultivering van een zeer sterk bij de mensen aanwezig gevoel, namelijk het gevoel van verwantschap, een uitgebreide of uitgedeelde bloedband, gesymboliseerd in het spreken van dezelfde taal.

Anderzijds leven we nu in een wereld waar wegens het proces van globalisering een enorme migratie aan de gang is, ook in de richting van het westen. Dit maakt dat het proportionele aandeel van allochtonen in (bepaalde) westerse natiestaten gestadig groeit. En niet alleen de blijvende immigratie (via gezinshereniging, huwelijk, asielzoekers...) maar ook demografische factoren zoals een (voorlopig) hoger geboortecijfer bij sommige allochtone groepen dragen bij tot deze groei. Daarbij merken we op dat het proportioneel deel allochtonen het grootst is en het meest stijgt in de grote steden, van oudsher de culturele centra van de natiestaten. In de lage landen spant Amsterdam, waar ondertussen ongeveer de helft van de bevolking 'allochtoon' is, hierin de kroon.

De autochtoon gaat er misschien te gemakkelijk van uit dat deze allochtonen zich moeiteloos gaan assimileren of integreren. Want, zo meent hij, in vroegere tijden gebeurde dit toch ook. Zo snel mogelijke assimilatie of integratie was inderdaad voor de immigrant, afgesneden van zijn land van oorsprong, een zaak van overleven. Maar de tijden zijn veranderd. We lijsten een aantal elementen op:

- De moderne communicatie- en transportmiddelen maken dat de binding met het land van herkomst zeer levendig kan onderhouden worden. Vooral de satellietantennes, internet, de moderne telefonie en in mindere mate de gedrukte pers spelen hier een grote rol. Satelliettelevisie is zelfs het anti-integratiemedium bij uitstek. Televisie wordt soms het venster op de wereld genoemd, maar in dit geval is dit het venster op de wereld van herkomst. De allochtone kijker blijft tezelfdertijd meestal onwetend over de gebeurtenissen in zijn nieuwe vaderland en ontwikkelt er dus geen band mee. Door de

overheid van sommige van deze landen van oorsprong wordt deze omstandigheid overigens graag uitgebuit. Het bindt de emigranten aan het land van herkomst en bestendigt op deze manier de overdracht van gelden van de emigranten naar het land van oorsprong. Deze overdrachten staan in sommige gevallen in voor een flink deel van het BNP van deze landen. De band met het land van afkomst kan ook politiek interessant zijn. Zo is het bijvoorbeeld voor Turkije zeer interessant, gezien zijn aspiraties om toe te treden tot de EU om in verschillende Europese landen een Turkse diasporanatie te hebben, die naar believen politiek kan ingezet worden. Een ander voorbeeld: de overheid in Marokko is niet te beroerd om zijn emigranten en hun afstammelingen haar 'buitenlandse provincie' te noemen.

- Een flink deel van de allochtonen is afkomstig uit islamitische landen. Deze mensen hebben de islam meegebracht naar Europa. Bij de integratiebeweging van deze groep kreeg 'de tweede generatie' een bijzondere aandacht. Op deze 'tweede generatie' werd, veelzeggend genoeg, veel minder gefocust na de grote immigratiebeweging van de Italianen, noch na de kleinere daaropvolgende immigratiebeweging van de Spanjaarden, Portugezen en Grieken; de zogenaamde tweede generatie van deze immigranten heeft blijkbaar niet in dezelfde mate problemen gehad met hun integratie in de samenleving. Bij de nieuwe groep migranten uit de islamitische landen ligt deze integratie blijkbaar moeilijker.

Nu is de islam in wezen anti-nationalistisch. De moslim is gehouden zich te laten binden door de Umma, de internationale gemeenschap van Moslims, en niet door de natie. Dit belet natuurlijk niet dat ook hier natuurlijke nationale gevoelens bestaan, en door sommige leiders werden die trouwens naar Europees model gecultiveerd, in sommige gevallen zelfs met de bedoeling de islam een stok in de wielen te steken. Zo schied Atatürk een zeer chauvinistisch Turks nationalisme. De Egyptische leider Nasser stond in de jaren vijftig van vorige eeuw een Arabisch nationalisme voor, als vervangend bindend element voor de Umma, maar een groot succes is dit niet geworden. Integendeel, als reactie daartegen is onder de moslimbroeders een radicalisering opgetreden, die het jhaadisme en de politieke islam de wind in de zeilen heeft gegeven.

Precies de laatste decennia wint deze radicale, fundamentalistische strekking aan belang en is zij internationaal geworden. Via de hoger genoemde communicatiemiddelen bereikt ze ook gemakkelijk vooral de jonge moslims in Europa, de bovengenoemde tweede (en nu al derde) generatie. Het is zelfs zo dat deze strekking zich, gezien de democratische vrijheden in Europa, hier vrijer kan bewegen dan in de traditionele islamitische landen. Het complot van 9/11 zou dan ook beraamd zijn in Hamburg en niet in Caïro, Islamabad of Bagdad. Deze 'politieke' islam hangt een zeer negatief beeld op van Europa

en het westen. De Verlichting, waar Europa gedeeltelijk zijn identiteit uit betreft, betekent voor deze groep niets. De enige mogelijke Verlichting heeft volgens hen plaatsgegrepen in de Arabische woestijn bij het begin van de zevende eeuw. Daardoor ontstaat een vreemde en nieuwe situatie. In de migratiebewegingen is het van oudsher zo dat hij die uit vrije beweging migreert zich een positief beeld schept van het land of de streek waarheen hij zich beweegt. Dit heeft eenvoudig te maken met de fundamenteel positieve gesteldheid van het menselijke bewustzijn. Mensen leven van hoop, niet van wanhoop. In dit geval probeert de 'politieke' islam een negatief beeld op te roepen van 'het land van aankomst' en is hij uit op de islamisering ervan. Deze soort islam probeert zich vanzelfsprekend op te werpen als vertegenwoordiger van alle moslims en probeert ten andere voet aan de grond te krijgen in de vertegenwoordigende moslimorganen. In Groot-Brittannië zou dit al gelukt zijn, als we ex-islamist en spijtoptant Ed Hussain in zijn boek 'The islamist' mogen geloven. Toen een tijd geleden voor de vriendschappelijke voetbalwedstrijd Frankrijk-Algerije de nationale hymnen werden gespeeld, ging van de eerste tot de laatste noot van het Franse volkslied een oorverdovend afkeurend gefluit op, geproduceerd door de aanwezige (allochtone) Fransen, wat eveneens te denken geeft.

Deze elementen doen vermoeden dat de integratie en/of assimilatie van vooral islamitische allochtonen niet zo 'n eenduidig vanzelfsprekend proces is als de meeste immigratienaties wel zouden wensen. En of deze allochtonen, rekening houdende met de hoger aangebrachte elementen, wel een nieuw nationaal gevoel van het nieuwe vaderland ontwikkelen, is al helemaal onzeker. En toch is zo 'n in mindere of meerdere mate ontwikkeld gevoel het psychologische fundament van de natiestaat. Politici doen soms alsof dit vanzelfsprekend zo is en spreken van bijvoorbeeld 'nieuwe Vlamingen'. Naar aanleiding van de Vlaamse verkiezingen was in Terzake van 27 mei 2009.

op Canvas de volgende vraag het thema: Wanneer is men 'Vlaming'? Veli Yüksel antwoordde dat hij die de wetten volgde dit was. Interviewster Kathleen Cools repliceerde daarop dat in ieder democratisch land dit het antwoord was op de vraag wanneer men ingeburgerd was, en dat dit haar vraag niet was geweest. Aanwezige minister Marino Keulen fietste in een bocht om de vraag heen en begon over zijn inburgeringsbeleid. Gerolf Annemans van het Vlaams Belang antwoordde evenmin op de vraag en begon Keulens beleid aan te vallen. Dan maar een filmpje getoond waar imam Bahattin Kocak in optrad. Die was blijkbaar een aantal dingen tegelijk, waaronder Turk én Vlaming (meervoudige identiteit dus). Samengevat, er kwam geen antwoord op de vraag: Wanneer is men 'Vlaming'.

Maar is het nodig dat de allochtoon 'Vlaming' wordt m.a.w. dat hij zo 'n nationaal gevoel ontwikkelt? Jaren aan een stuk was het antwoord op deze vraag negatief en men vond de term 'de multiculturele samenleving' uit om deze ontkenning uit te drukken. Maar meer dan een uitdrukking van de feitelijke toestand was deze term nooit; tot een weldoordacht, goed gefundeerd nieuw maatschappijconcept heeft hij nooit geleid. En later begonnen essays als Paul Scheffers 'Het multiculturele drama' en nog meer het stemgedrag van bijvoorbeeld de Rotterdammers, niet toevallig grootstedelingen, ten tijde van Pim Fortuyn (en daarvoor eigenlijk al het stemgedrag van de Antwerpenaren) vragen op te roepen over de vanzelfsprekendheid van het begrip 'de multiculturele samenleving'. Maar hoe moet het dan wel verder, als de steeds groeiende allochtone gemeenschappen geen nationaal gevoel voor het nieuwe vaderland ontwikkelen en zij bovendien vooral in de grote steden, de cultuurcentra van dit nieuwe vaderland, grote proporties van de bevolking uitmaken? Job Cohen, die als burgemeester van Amsterdam met zijn 50 procent allochtonen aan de weg timmert, weet het ook niet. Hij ziet de zaak pragmatisch en probeert 'de boel samen te houden'. Als toekomstperspectief is dit wel erg mager: Europa een continent waar 'de boel samengehouden wordt'.

Maar als we een perspectief willen ontwikkelen dat meer betekenisvol is dan dat van Job Cohen, wat zou dit dan kunnen zijn? Als een etnisch-cultureel gevoel als fundament van de natiestaat aan het afnemen is, welk nieuw gemeenschapvormend cement kan er dan de plaats innemen? Of moet de natiestaat gewoon verdwijnen? Maar dan opnieuw: wat komt er in de plaats? Kan Europa deze plaats innemen? Met de groeiende kritiek op de EU en haar immobilisme ziet het er voor het ogenblik niet naar uit dat dit snel zal gebeuren.

Voor het ogenblik is het dus koffiedik kijken. Toch een paar opmerkingen in dit verband.

Het is duidelijk zo dat er op microvlak, naast de al bestaande, voortdurend nieuwe kleine gemeenschappen gevormd worden: fanclubs van popvedettes (bv. Michael Jackson fanclubs), aanhangers van muziekstijlen (bv. de gothics), hobbyclubs, supportersclubs (Buffalo, Buffalo!), gebruikers van bepaalde vervoermiddelen (bv. hell's angels), mensen die aan dezelfde ziekte, verslaving of gebrek lijden, enz... Maar binnen dit arsenaal is er geen thema te vinden dat als cement voor een ganse grote gemeenschap kan dienst doen.

Voor het ontstaan van het Europese natiestaat-denken was godsdienst een sterk bindend en omgekeerd dus ook scheidend element. Het Romeinse Rijk splitste in twee delen langs godsdienstige grenzen (rooms en orthodox christendom). De Zeventien Provinciën vielen uiteen in een voornamelijk protestants noorden en een katholiek zuiden. Kunnen godsdiensten, misschien onder druk van een assertieve islam, opnieuw een belangrijke gemeenschapvormende rol gaan spelen, zoals de ideologische zuilen dit tot kort geleden deden? Maar dan zou dit wel in vrede moeten gebeuren, naast elkaar op hetzelfde grondgebied, en niet volgens het premoderne principe: 'Cuius regio, eius religio'. (In veel

islamitische landen geldt dit principe overigens nog.) Zoniet staan er ons nieuwe godsdienstoorlogen te wachten.

En over ideologische zuilen gesproken, die vroeger bovenop het etnisch-culturele element een sterk gemeenschapvormende functie hadden, wie zegt dat er geen nieuwe ideeën en ideologieën kunnen ontstaan, die in de toekomst deze functie gaan vervullen?

Digitale idealisten menen dat de moderne technologie een nieuw gemeenschapvormend effect zal hebben. Mensen zullen via internet met gelijkgestemden wereldwijd nieuwe gemeenschappen vormen. Als dit het geval zou worden, dan verliezen natiestaten volledig hun zin en betekenis. Staten zullen dan gewoon nog de praktische zaken die met het ruimtelijke en lichamelijke bestaan van de mens te maken hebben moeten beredderen: huisvesting, gezondheidszorg enz... Wat zijn bewustzijn betreft, zou de mens niet meer behoren tot deze staat, want zijn geest zou vrijelijk via internet over alle grenzen heen in de richting van zijn gelijkgestemden zweven. Eigenlijk is het dat wat de emigranten al doen dankzij de moderne communicatiemiddelen; alleen gebruiken ze dit om hun oude nationale gevoel hardnekkig te bewaren, en niet om een nieuwe gemeenschap te scheppen.

Maar deze digitale idealisten zullen toch moeten bedenken dat tijdens dit aardse leven het menselijke bewustzijn aan een lichaam gebonden is, en dat dit lichaam zich in een bepaalde ruimte beweegt. Dus zal dit bewustzijn – bij de ene misschien wel meer dan bij de andere mens – gefocust zijn en blijven op de ruimte waarin het lichaam beweegt en zal de gemeenschap(pen) die hij daar vormt de natuurlijke en primordiale blijven. Tenzij natuurlijk schizofrenie, wat tot op heden als psychische storing wordt gezien, de norm wordt.

En we hebben het bij dit alles nog niet gehad over het taalprobleem bij het vormen van nieuwe gemeenschappen over de grenzen heen. Want wat met taal als onbewust bindend element voor gemeenschappen, oude en nieuwe?

Tot slot, deze opmerking. In de discussietekst van de vorige reeks 'Quo vadis, Europa' werd de verlichting gezien als een nog jong proces van emancipatie van het individu uit het collectief. Hoe verhoudt dit proces zich dan tot de gemeenschapvormende tendens die blijkbaar bij de meeste mensen aanwezig blijft? Maar misschien zitten we hier op het terrein van psychologie en dieptepsychologie, en gebeuren precies op dit niveau de allesbepalende dingen, zonder we er ons bewust van zijn.
